

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה
ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.
"חנוך משפחת החנכי" (במדבר כ"ו, ה') - הקב"ה הטיל שמו עליהם

כינוי המשפחות - בפרשה זו נותנת התורה כינויים למשפחות של בני השבטים, כאשר התבנית החוזרת על עצמה בדרך כלל היא ע"י הוספת האות ה"א בתחילת השם והאות יו"ד בסוף השם. כמו שאנו רואים לדוגמה בשתי המשפחות הראשונות: משפחת 'חנוך' מקבלת את הכינוי - משפחת 'החנכי', ומשפחת 'פלוא' מקבלת את הכינוי - משפחת 'הפלאי'.

המשמעות של כינויים אלו - מתעוררת השאלה, מה המיוחד בכינויים אלו, ולשם מה בכלל יש צורך בכינויים אלו. מדוע לא ניתן לקרא למשפחה כשם אבי המשפחה כגון: משפחת חנוך ומשפחת פלוא וכן על זה הדרך?

רש"י עונה: "משפחת החנכי - לפי שהיו האומות מבזין אותם, מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם. לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, לומר - מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזהו הוא שמפורש ע"י דוד (תהלים קכ"ב) 'שבטי יה עדות לישראל'. שם זה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתיב **החנכי הפלואי**, אבל **בימנה** לא הוצרך לומר משפחת **הימני** לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף".

א"כ, **רש"י** מלמד שמטרת ההוספה של אותיות ה"א ויו"ד שהן שתי אותיות משמו של ה', כי ה' מעיד עליהם שהם בני אבותיהם. עוד מלמד **רש"י** שאם אותיות אלו נמצאות בשם המקורי, אין צורך להוסיפם כמו **ימנה** - משפחת **הימנה** ולא משפחת **הימני**.

אך **רש"י** לא מסביר, מדוע בכ"ז הוסיפו בכינוי המשפחה - **הימנה** את האות ה"א בתחילת הכינוי ולא השאירו את השם המקורי - משפחת **ימנה**. **ואדרבא**, הוספת האות ה"א בתחילתה מקלקלת את הרעיון של - **ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה**, כי גורמת שהאות ה"א תהיה גם מצד זה וגם מצד זה, והאות יו"ד מובלעת בתוכה, ופחות מבחינים בשם ה' - **י-ה**.

סדר שתי האותיות ה"א ויו"ד - סדר האותיות בכל המשפחות הוא - ה"א בתחילתה ויו"ד בסופה, ואילו בשם - **ימנה** הסדר הוא הפוך בתחילתה יו"ד ובסופה ה"א, **וכנראה** שהעיקר הוא שתהיינה שתי אותיות אלו, ולא משנה סדרם. וסדר זה תואם יותר את הפסוק שמביא **רש"י** 'שבטי י-ה עדות לישראל', שבשם **י-ה** מופיעה קודם יו"ד ואח"כ ה"א. ואפשר גם לדקדק זאת מדברי **רש"י** שאומר - **ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה**, ואינו אומר - **ה"א בתחילתה ויו"ד בסופה**, ומכאן שהסדר לא משנה. אך **בילקוט שמעוני** (במדבר, פרק כה, רמז תשע"ג) מובא הנוסח: "אמר רבי אידי ה"א ברישא דתיבותא ויו"ד בסופה. ולפי נוסח זה מודגש שצריך להיות דווקא ה"א בתחילתה ויו"ד בסופה, ואולי לפני **רש"י** היה נוסח אחר.

ובעל ספר **משכיל לדוד** מסביר סדר זה, שהקב"ה הטיל דווקא את השם - **י-ה** יותר מכל שם אחר, כי איש ואשה שזכו שכינה ביניהם יו"ד באיש וה"א באשה. ואמר חז"ל שבשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, לכן הקדים ה"א של אשה ליו"ד של איש. ולכן בכינוי - **הימנה** הוסיפו ה"א בתחילתה כי הכתוב מקפיד לכתוב ה"א בתחילת הכינוי.

אך גם לאחר הסבר זה, נראה, שיש **קצת קושי** כפי שהעלנו לעיל, שהוספת האות ה"א בתחילתה מקלקלת את הרעיון של - **ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה**, כי גורמת שהאות ה"א תהיה גם מצד זה וגם מצד זה, והאות יו"ד מובלעת בתוכה. **וניתן לומר**, שמכיוון שהאות יו"ד בכינוי - **הימנה** היא נהגת ונשמעת, לכן ממלאת את מטרתה גם אם אינה מופיעה בסוף השם אלא בתוכה.

ועוד יש לשאול, שהעדות של ה' היא, בזה שהטיל שמו עליהם, אך אם במקרה ויש בשם אותיות אלו, ה' לא היה צריך להטיל אותיות שמו עליהם, אז חסרה העדות של ה'? **ואולי**, זו סיבה נוספת להוספת האות ה"א בתחילת השם - **הימנה**, כי ע"י האות הזו ה' מעיד על המשפחה. ובמקרה זה נסתפק באות אחת משמו של ה', כי האות יו"ד נהגת ונשמעת. ואם השם המקורי מסתיים ביו"ד, מסתפקים בהוספת ה"א בתחילה, והיו"ד שבסופה בולטת בהיותה בסוף השם, ואין צורך להוסיף יו"ד נוספת, כגון - חגי - חגי, שוני - שוני.

תבנית זו של ה"א בתחילה ויו"ד בסוף אצל אומות העולם - בעל **'שפתי חכמים'** שואל, שהרי גם **לגבי עכו"ם** מופיעה תבנית זו, דכתיב - **וירד העמלקי והכנעני** (במדבר י"ד, מ"ה). **ומתוך**, שהמיוחד כאן שמופיע גם השם של ראש המשפחה וגם הכינוי של המשפחה: **"חנוך משפחת החנכי"**, מה שאין כן לגבי העמלקי והכנעני, ולכן אין לפרוך מהכינוי שלהם את הדרשה הזו.

אך אם נדייק **במדרש** שמביא **רש"י** נראה שהוא כלל לא מביא את הרעיון של בעל **'שפתי חכמים'** שהעדות היא מהתבנית המלאה - **חנוך משפחת החנכי** אלא מעצם זה שבכינוי יש - ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה. **ולכן נראה**, שיש להוסיף בהסבר הדברים של בעל **'שפתי חכמים'**, שבפסוק - **וירד העמלקי והכנעני**, מופיעים הכינויים שלהם בהתייחסות לפעולה מסוימת שעשו, שהם **ירדו**, והפסוק לא מתמקד בכינויים שלהם אלא בפעולה שהם עשו, והכינויים באו רק לתאר מי עשה את הפעולה. אך בפסוק - **חנוך משפחת החנכי**, ההתמקדות היא רק בכינוי של המשפחה, ואז מתעוררת השאלה - לשם מה התורה צריכה בכלל לציין דבר שעפ"י הנוהג הרגיל כך נוהגים לכתוב את שם המשפחה. **אלא**, מזה שהתורה אומרת - **חנוך משפחת החנכי** יש ללמוד, שהקב"ה מצווה עלינו לכתוב את משפחת - **חנוך** בכינוי משפחת - **החנכי** לא ככינוי הרגיל בלשון האדם אלא **כציווי של ה'**, כי הוא הטיל בה את האותיות ה"א ויו"ד.

מדוע דווקא בפרשת 'פינחס' מופיעה תבנית זו ולא בפרשת 'במדבר' - ויש לשאול, מדוע תבנית זו של שם ראש המשפחה ושם המשפחה מופיעה דווקא **במניין** זה שלאחר המגפה על דבר פעור, ולא **במניין** שבפרשת **'במדבר'**. שהרי עפ"י המדרש אומות העולם היו מבזין את ישראל על מה שהיה **במצרים**, אז מדוע לא מובא שה' הטיל שמו עליהם כבר **במניינים** קודמים. **ונראה לומר**, שאולי דווקא כאן לאחר שבני"י זנו עם בנות מדין, והצטוו לצרור אותן, התחילו האומות לבזות את ישראל שגם נשות ישראל זנו עם **המצרים**, ולמה מטילים עונש כבד על בנות מדין. ולכן דווקא כאן הקב"ה מטיל את שמו עליהם, להעיד שבני ישראל הם בני אבותיהם.

נוסח התרגומים - והנה **'אונקלוס'** מתרגם: **"חנוך זרעית חנוך לפלוא זרעית פלוא"**, וכן בתרגום **'יונתן'**: **"חנוך גניסת חנוך לפלוא** גניסת **פלוא"**, ולפי התרגום שלהם, אין כלל את משמעות הוספת שם ה', ושוב מתעוררת השאלה וביתר שאת, כי לפיהם שם אבי המשפחה ושם המשפחה עצמם הם זהים, ומה המשמעות של **חנוך** קוראים משפחת **חנוך** **ולפלוא** משפחת **פלוא**? **ויתכן** שהרעיון של

הטלת שם י"ה אפשרי רק בלשון הקודש, ולא בשפה הארמית. ואם נבדוק את התרגומים לכינויים 'העמלקי' ו'הכנעני', נמצא ששם יש שינוי בין לשון הקודש ללשון התרגום, כי השם - 'העמלקי' מתורגם - 'עמלקאה', ו'הכנעני' מתורגם - 'וכנענאה'. ומדוע גם כאן לא מתרגמים 'חננד' - 'חנוכאה'?! אלא, שהוכחה לדברינו, שכאשר הכינוי הוא כינוי רגיל שמשמשים בו בני אדם אז יש לתרגם באותה צורה שתירגמו לגבי 'העמלקי' ו'הכנעני', אך כאן זה כינוי מיוחד המראה שה' הטיל את שמו עליהם, ומכיוון שבארמית לא ניתן לעשות זאת, לכן השאירו התרגומים את הכינוי כפי שהוא ללא שינוי.

"אלה משפחת לוי" - כינויי משפחות לוי

כבר בפרשת 'במדבר' מובאים כינויי משפחות שבט לוי, כגון: "לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעני אלה הם משפחת הגרשני" (במדבר, כ"א, כ"א). וכן לגבי בני קהת ומררי. אלא וודאי, שתבנית זו של כינוי שם המשפחה היא תבנית רגילה, ותבנית זו מצויה בלשון בני אדם, בתוספת האות ה"א בהתחלה ובאות יו"ד לבסוף. וגם בפרשת 'במדבר' ההתייחסות של התורה אינה מתמקדת בכינויי המשפחה עצמם, אלא למספר הנפקדים של המשפחות. ואין את התבנית כגון - 'ללבני משפחת הלבני', ולכן שם לא מביאים את המדרש שמובא כאן בפרשת 'פינחס', שהמשפחה נקראת - 'הלבני' כי הקב"ה הטיל את שמו עליהם. **ויש לשאול:**

א. "ואלה פקודי הלוי... אלה משפחת לוי" - לגבי שבט לוי מובאים בתחילה שני הפסוקים הבאים, פסוק נ"ז: "ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי, למררי משפחת המררי". ולאחריו בפסוק נ"ח: "אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי וקהת הולד את עמרם".

ויש להבין את משמעות הכפילות והשינוי שבשני פסוקים אלו, שבפסוק נ"ז מובא - 'ואלה פקודי הלוי למשפחתם', ולאחר מכן כל שלושת בני לוי בתבנית הרגילה כאן בפרשת 'פינחס' - 'לגרשון משפחת הגרשני' וכן לגבי קהת ומררי. ואילו בפסוק נ"ח חוזר ואומר - 'אלה משפחת לוי', ואח"כ מזכיר את בני בנייהם אך לא בתבנית הרגילה כאן, אלא רק - 'משפחת הלבני משפחת החברני' וכן הלאה.

'רמב"ן' שואל, שאין מקום לרישום כפול, כי לאחר שמנה בלוי את משפחות גרשון קהת ומררי אז בניהם כלולים בהם. ולדוגמא, למררי היו רק הבנים מחלי ומושי, ואם הם מוגדרים כמשפחות, אין כל מקום להגדיר את 'מררי' כמשפחה כשלעצמה, שהרי אין שלש משפחות נפרדות - 'מררי', 'מחלי' ו'מושי'. ומתוך, שזה היה לכבודם, כי שלושת בני לוי היו גדולים בישראל, והיו כל תולדות גרשון נקראים "משפחת הגרשני" לכבודו. וכן כל בני קהת ומררי נקראו על שם אבותיהם לכבודם.

ונראה, שאפשר גם להסביר, עפ"י ההבדל שבין שני הפסוקים, שבפסוק נ"ז שאומר - 'ואלה פקודי הלוי' מתייחס למספר הנפקדים, ואת הנפקדים הללו פקדו עפ"י שלושת המשפחות - גרשון קהת ומררי. אך בפסוק נ"ח שאומר - 'אלה משפחת לוי' בא לומר, שלמרות שנפקדו על פי שלושת המשפחות הנ"ל, הרי שגם הבנים שלהם נחשבו למשפחות של לוי.

ב. ראינו לעיל, שבפרשת 'במדבר' מוגדרים הבנים גרשון קהת ומררי כמשפחות. וכן גם כאן בפרשת 'פינחס' נאמר: "אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי" (שם, שם, נ"ח). והרי, הבאנו לעיל את דברי רש"י, שרק אותם שבטים או בניהם שירדו למצרים מוגדרים כמשפחות, אך כל אלו שנוולדו במצרים לא מוגדרים כמשפחות. והרי, ברשימת היורדים למצרים מוזכרים רק גרשון קהת ומררי ולכן הם נקראים משפחות, אך הבנים שלהם לא נמצאים בין היורדים למצרים, אז מדוע בכ"ז הם מוגדרים כמשפחות? ועל זה ניתן לומר, שבגלל החשיבות שלהם בהיותם משרתים במשכן, זכו להקראות - 'משפחות' אף שלא היו בין יורדי מצרים.

ג. מדוע בפסוק נ"ז נאמר - 'הלוי' בה"א הידיעה, ואילו בפסוק נ"ח נאמר - 'לוי' בלי ה"א הידיעה.

ד. כאן בפרשת 'פינחס' לגבי הבנים של לוי שהם, גרשון קהת ומררי מופיעה התבנית: "לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי, למררי משפחת המררי" (במדבר כ"ו, נ"ז). ואילו לגבי הבנים שלהם, למרות שהם מוגדרים כמשפחות, אך לא מופיעה התבנית הזו כגון: "ללבני משפחת הלבני" אלא רק: "משפחת הלבני משפחת החברני וכו'".

ויש להסביר, עפ"י המדרש שהביא רש"י, שאומות העולם היו מבזים את ישראל ואמרו שהמצרים שלטו בהם. והרי, זה נכון רק לגבי שאר ישראל, אך ידוע ששבט לוי לא היה משועבד במצרים, וא"כ למה ה' היה צריך להשרות את שמו גם על משפחות גרשון קהת ומררי, והרי הטענה הזו לא קשורה לגביהם?

וניתן לומר, שלכן לגבי משפחות הלבני החברוני והאחרים באמת לא מובאת התבנית של - 'ללבני משפחת הלבני', כי אין צורך בכך. ומה שמכונות 'הלבני', 'החברוני' וכן כך השאר, כי זו הצורה הרגילה לבטא שמות של משפחות. אך לגבי גרשון קהת ומררי כן מוצאים כאן את התבנית של - 'לגרשון משפחת הגרשני', כי לאחר שבכל הבנים של שבטי ישראל נרשמה תבנית זו, בכדי להראות שה' הטיל את שמו עליהם, לכן לכבודם נאמר כך גם על הבנים של לוי. ואדרבא, אם על בכולם מופיעה תבנית זו, ואצלם לא היתה מופיעה, היה בזה צד של פגם.

ולפי זה ניתן להסביר גם את השאלה הקודמת. שבפסוק נ"ז מופיעה תבנית זו לגבי הבנים של לוי, לכן גם לוי עצמו נרשם - 'הלוי' עם האותיות ה"א ויו"ד. אך בפסוק נ"ח שלגבי הנכדים כבר לא מופיעה תבנית זו, לכן מופיע - 'לוי' ללא האותיות הללו.

ה. וכן יש להבין מדוע משפחת הקרחי שהוא בן יצהר בנו של קהת מופיעה לאחר משפחות בני מררי, ולא בצמוד למשפחת החברוני שגם הוא בן קהת. ומדוע רק לאחר שמזכיר את קרח רק אז מזכיר את עמרם ואת אלו שנוולדו ממנו.

ונראה לומר, כפי שאמרנו לעיל, שמפסוק נ"ח עד פסוק ס"א אין התייחסות למספרם של הלויים, ומבחינה זו היה אפשר לדלג מפסוק נ"ז שבו נאמר - 'ואלה פקודי הלוי' לפסוק ס"ב שבו נאמר - 'ויהיו פקודיהם שלשה ועשרים אלף'. אלא, שהתורה רצתה לתת חשיבות גם למשפחות של גרשון קהת ומררי ולכן הזכירה את משפחות בניהם. ולפי זה נבין מדוע הזכירה התורה את - 'משפחת הקרחי' רק לבסוף למרות שהיה מבני קהת, בגלל מה שנפגמה בפרשת 'קרח'. וגם נבין מדוע רק לאחר 'משפחת הקרחי' מובא - 'וקהת הוליד את עמרם' ואח"כ בני עמרם ובני אהרון, כי כאן כבר לא מדובר על משפחות אלא על יחידים, ולכן הביא אותם רק בסוף.

הַשְׁעוּרִים מֵתְקִימִים צְבִית הַכְּנַסַת חֲנִיכֵי הַיְסֻבּוֹת – רַח' מִנְחַת שְׁלֹמֹה 3 גְּנֵי הַדָּר פֶּתַח תְּקוּהָ

שעה 11:00 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפריטים נא לפנות בטלפון – 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת – Ingber@bezeqint.net